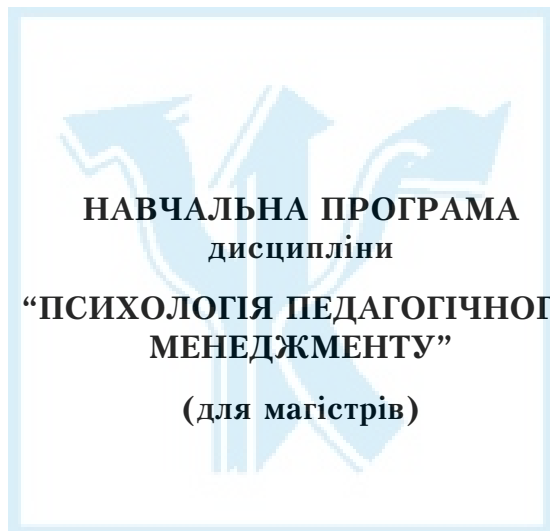

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
дисципліни
“ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО
МЕНЕДЖМЕНТУ”
(для магістрів)

МАУП

Київ 2005

Підготовлено доктором психологічних наук, професором
Н. Л. Коломінським

Затверджено на засіданні кафедри психології
(протокол № 2 від 18.10.04)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

Коломінський Н. Л. Навчальна програма дисципліни “Психологія педагогічного менеджменту” (для магістрів). — К.: МАУП, 2005. — 30 с.

Навчальна програма містить пояснювальну записку, навчально-тематичний план, програмний матеріал до вивчення дисципліни “Психологія педагогічного менеджменту”, контрольні завдання, питання для самоконтролю, а також список рекомендованої літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2005

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

В умовах розбудови національної школи України великого значення набув рівень професійної майстерності керівників установ освіти. Складовою цієї майстерності є психологічна компетентність керівника як менеджера освіти в роботі з людьми різних за віком, статтю, посадою, індивідуальними особливостями. Логіка побудови програми відповідає концепції особистісно-діяльнісного підходу до підвищення компетентності педагогічних кадрів, згідно з якою загальноуправлінські та цільові функції управління ставлять перед особистістю керівника досить чіткі психологічні вимоги щодо його професійних здібностей і компетентності в роботі з людьми.

Програма містить три розділи, які становлять основний зміст психологічної компетентності менеджерів освіти.

Теми розділу I програми висвітлюють загальні психологічні проблеми технології процесу управління, психологічний аналіз вимог до менеджера освіти, чого потребує професійна управлінська діяльність.

Передбачено також класифікацію і можливість використання соціально-психологічних методів у роботі керівника освіти.

Теми розділу II програми визначають зміст й особливості взаємодії керівника освіти з підлеглими, учнями, батьками та основні соціально-психологічні проблеми, які виникають у процесі його спілкування з ними.

Розділ III програми містить теми, які розкривають діяльність керівника освіти, що відображає особливості об'єкта його впливу та цільових функцій.

Цільові функції директора школи, керівника відділу освіти, керівника ВНЗ різні, але є спільні завдання, що мають місце в діяльності будь-якого керівника освіти. Це необхідність урахування психологічних особливостей особистості у процесі її навчання та виховання.

Основне завдання розділу III – концентрація на розвитку особистості, яка є метою, об'єктом і суб'єктом управлінської діяльності загалом, в освіті зокрема. Засвоєння навчального матеріалу, передбачене програмою, дасть можливість студентам, майбутнім психологам, набути необхідну психологічну компетентність зі специфіки менеджменту в освіті й подати відповідну кваліфіковану допомогу керівникам закладів освіти.

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
вивчення дисципліни

“ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ”

№ пор.	Назва розділу і теми
	I. Психологічні особливості процесу управління освітою
1	Психологічні компоненти педагогічного менеджменту (загальна характеристика)
2	Психологія розробки і прийняття управлінських рішень
3	Психологічні особливості організаторської діяльності в закладах освіти
4	Психологічні особливості контролюючої діяльності менеджера освіти
5	Менеджер освіти як індивід і особистість. Психограма менеджера освіти
6	Психологія становлення і підвищення кваліфікації менеджерів освіти
	II. Психологічні проблеми міжособистісної взаємодії в роботі менеджера освіти
7	Психологічна характеристика стилів керівництва
8	Діяльність менеджера щодо формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах установ освіти
9	Психологія управлінського спілкування
10	Управління і мотивація
11	Діяльність менеджера щодо попередження і розв'язання конфліктів в установах освіти
	III. Психологічні особливості реалізації цільових функцій менеджера освіти
12	Особистість як мета, об'єкт і суб'єкт діяльності педагогічного менеджменту
13	Психологічні основи керування процесом навчання
14	Психологічні основи керування виховною роботою
15	Психологія педагогічної праці та її врахування в діяльності менеджера освіти
16	Психологічна служба в установах освіти

ПРОГРАМНИЙ МАТЕРІАЛ
до вивчення дисципліни

“ПСИХОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ”

Розділ I. Психологічні особливості процесу управління освітою

Тема 1. Психологічні компоненти педагогічного менеджменту (загальна характеристика)

Менеджмент як професійна діяльність керівника освіти. Роль психології в управлінні установою освіти. Специфіка управлінської діяльності в освіті: об’єкт, знаряддя праці, мета, суб’єкт як психологічні феномени.

Соціально-психологічна сутність процесу управління. Психологічні компоненти менеджменту, що стосуються функцій універсального управлінського циклу: діагностичний, прогностичний, проектуальний, координаційно-регулюючий, комунікативний, мотиваційний, емоційно-вольовий, порівняльно-оцінювальний когнітивний. Змістова характеристика кожного компонента відповідно до специфіки керівництва установами освіти. Взаємозв’язок психологічних компонентів — необхідна умова досягнення успіху в управлінській діяльності менеджера освіти.

Література [8; 14; 17; 18]

Тема 2. Психологія розробки і прийняття управлінських рішень

Поняття про управлінське рішення та його етапи. Розробка і прийняття рішення — невіддільний компонент будь-якої діяльності. Розробка і прийняття управлінських рішень — важлива ланка діяльності менеджера-організатора освіти. Основні етапи управлінського рішення: виявлення і усвідомлення проблеми; чітке формулювання завдання; всебічний розгляд і аналіз можливих альтернатив; вибір найдоцільнішого варіанта розв’язання проблеми, його аргументування.

Характеристика чинників, що впливають на розробку і прийняття управлінських рішень менеджерами освіти. Прийняття

управлінського рішення як результат взаємодії зовнішніх і внутрішніх детермінант.

Зовнішні детермінанти управлінських рішень: рівень складності і важливості завдання, що стоїть перед педагогічним колективом; обсяг і якість наявної, інформації про проблему, яку необхідно розв'язати; рівень технічної оснащеності і матеріально-економічного забезпечення певної управлінської структури (школи, відділу освіти тощо); ступінь компетентності персоналу; кількість часу для підготовки і здійснення рішення; особливості соціально-психологічного клімату в колективі тощо.

Внутрішні детермінанти управлінських рішень: творчі здібності керівника; здатність керівника до ризику, нововведень у системі освіти; рівень домагань (ступінь складності поставленої мети); рівень адекватності самооцінки; особливості темпераменту; емоційна стабільність тощо.

Вимоги до управлінських рішень. Наукова обґрунтованість. Всебічний аналіз проблеми. Чіткість і стислість формулювання. Вчасність прийняття рішення. Адресність. Конкретність термінів виконання. Забезпечення можливості контролю та його здійснення. Взаємозв'язок і взаємообумовленість усіх вимог до управлінських рішень.

Колегіальний підхід до прийняття управлінських рішень. Роль колегіального підходу в прийнятті управлінських рішень у системі освіти. Управлінська команда і процес прийняття рішення, “мозковий штурм” (“брейнстормінг”), дискусія — способи колегіальної розробки і прийняття управлінських рішень. Роль гетерогенних (різноманітних за професійним складом, рівнем кваліфікації і досвідом) і гомогенних (однорідних за професійним складом, рівнем кваліфікації, досвідом) груп у прийнятті колегіальних рішень у системі освіти.

Література [2; 9; 13; 14; 17; 18; 27]

Тема 3. Психологічні особливості організаторської діяльності в закладах освіти

Організація як функція управління, що має на меті реалізацію, виконання спланованого управлінського рішення. Не-

обхідність урахування психологічних і соціально-психологічних особливостей окремих особистостей, груп, колективів у процесі їхньої мобілізації, координації, взаємозв'язку для досягнення мети управління.

Умови, що впливають на зміст, форми і методи організаторської діяльності менеджера освіти: основна діяльність, повнота структури, термін виконання, стосунки з підлеглими та ін.

Суб'єкт-об'єктна і суб'єкт-суб'єктна взаємодія керівника з підлеглими.

Типова структура організаційної діяльності: засвоєння завдання, підбір виконавців, ознайомлення їх із завданням, визначення умов і засобів, розподіл завдань, інструктаж, внутрішня координація, делегування повноважень. Лінійні та штабні повноваження в менеджменті освіти: повноваження за вертикаллю, повноваження за горизонталлю. Зв'язок делегування з мотивацією, впливом і лідерством. Основні причини відсутності бажання керівників делегувати повноваження (за Ньюменом): упевненість у кращому виконанні завдання, відсутність здібності керувати, відсутність довіри, боязнь ризику, відсутність вибіркового контролю щодо попередження керівництва про можливу небезпеку.

Бар'єри процесу делегування з боку підлеглих: недостатня самостійність; боязнь критики за можливу помилку; відсутність у підлеглому інформації та ресурсів для успішного виконання завдання; у підлеглому більше роботи, ніж він може зробити; підлеглому бракує впевненості в собі; підлеглому не пропонують будь-яких позитивних стимулів додаткової відповідальності.

Література [12; 13; 17; 18; 32]

Тема 4. Психологічні особливості контролюючої діяльності менеджера освіти

Контроль як необхідна функція управлінського циклу в будь-яких умовах. Порівняння досягнутих показників з тими, що прогнозувалися та планувалися, як головна мета контролюючої діяльності керівника.

Види контролю в менеджменті освіти: попередній, поточний, заключний.

Когнітивні аспекти контролюючої діяльності керівника освіти: педагогічний аналіз, порівняння, синтез, узагальнення. Критичність розуму – необхідна передумова ефективного контролю. Уміння визначати суперечності як основу проблеми – одна з найважливіших здібностей менеджера елективного здійснення контролю.

Мотиваційно-поведінкові аспекти контролю: вплив перевірки та оцінювання діяльності на особистість підлеглого; врахування під час контролю та оцінювання діяльності типу нервової системи, структури мотиваційної сфери та інших індивідуальних особливостей підлеглого.

Урахування соціально-психологічних особливостей групи під час контролю. Типи реагування підлеглих на контроль: поведінка, орієнтована на контроль; прагнення видати необ'єктивну інформацію; доведення негативної емоційної реакції до стресу та ін. Використання соціально-психологічних методів у процесі контролю в закладі освіти (анкетування, соціометричні зрізи, спостереження, контент-аналіз документації, узагальнення незалежних характеристик, тестування та ін.). Психологічні умови і шляхи зняття негативного впливу контролю та підвищення його ефективності: чіткість формулювання і реальність стандартів (критеріїв) контролю, участь працівників у їх розробці, встановлення двобічного спілкування під час контролю, уникнення надмірного контролю, винагородження за досягнення високих показників результативності роботи (рівень розвитку учнів, якість і глибина знань, сформованість умінь і навичок тощо). Вплив контролюючої діяльності на психіку керівника.

Література [4; 13; 14; 17; 18; 32]

Тема 5. Менеджер освіти як індивід і особистість. Психограма менеджера освіти

Сучасні вимоги до керівників відповідно до нової концепції розвитку освіти в Україні. Придатність до управлінської праці,

її обумовленість особливостями психологічних компонентів управління в освіті, цільовими посадовими функціями керівника, психологічними та соціально-психологічними особливостям, підлеглих і колективу установи освіти.

Менеджмент як керівник і лідер. Типи лідерів: універсальний і ситуативний; емоційний і діловий; лідер-програміст і лідер-виконавець та ін. Психограма менеджера освіти як система його індивідуальних (біологічно обумовлених) та особистісних (що формуються у процесі соціалізації індивіда) властивостей, які мають бути психологічною основою забезпечення успішного виконання керівником управлінських (загальних і цільових) функцій. Структура психограми менеджера: психологічні вимоги; психологічні процеси, якості особистості; орієнтовна сфера застосування в управлінській діяльності. Характеристика інтелектуальних, організаторських і комунікативних (соціально-психологічних), морально-вольових якостей менеджера освіти; фізіологічні та фізичні вимоги до керівника: привабливий зовнішній вигляд, сильний тип нервової системи, добрий стан здоров'я.

Мотиваційно-потребна сфера діяльності керівника закладів освіти. Ціннісні орієнтації керівника в умовах переходу до ринкових відносин.

Визначення у спеціальному експерименті прагнення людей до посадового зростання. Концепція інструментальної, соціальної та особистісної мотивації праці керівників освіти.

Деякі особливості самосвідомості менеджера освіти: соціальний престиж, рівень домагань, мотивація досягнення усвідомлення власної ролі, потяг до самореалізації. Постійний самоаналіз — основна умова вдосконалення якості управлінської діяльності закладів освіти.

Література [11; 17; 18; 26; 32; 36]

Тема 6. Психологія становлення і підвищення кваліфікації менеджерів освіти

Необхідність спеціальної підготовки людей, для яких управління є професією. Зумовленість професійної підготовки менед-

жерів освіти суперечностями між необхідним і реальним рівнем управлінської діяльності керівників шкіл, працівників районних, обласних управлінь освіти, держадміністрацій тощо. Врахування психограми менеджера у процесі добору та навчання менеджерів освіти.

Основні психологічні складові підготовки менеджерів освіти: формування професійних установок (цільових, смислових, операційних), відповідного рівня компетентності/знань, навичок, умінь, розвиток професійних здібностей. Психологічні фактори, що впливають на успішність засвоєння управлінських знань: зміст, індивідуальні особливості тих, хто навчається, методична майстерність викладачів, особистісні якості викладачів. Проблеми мотивації професійного навчання. Врахування сучасних теорій мотивації (А. Маслоу, Мак-Клеланда та ін.) як психологічних складових процесу навчання менеджерів. Зв'язок навчання з можливістю задоволення потреб особистості (самореалізація, престиж, матеріальні потреби). Систематичне вивчення, узагальнення й типізація найактуальніших проблем, труднощів, з якими стикаються керівники освіти у своїй управлінській діяльності. Відображення цих проблем у змісті та методиці навчання. Розробка програм підвищення кваліфікації менеджерів освіти на основі особистісно-діяльнісного підходу, тобто відображення в них професійних особливостей і посадової специфіки та структури особистості керівників.

Форми професійного навчання управлінських кадрів, їх співвідношення у процесі курсової, міжкурсової методичної роботи, самоосвіти. Вимоги до лекції в системі підготовки менеджерів: поєднання теоретичної підготовки з практичним досвідом, проблемний характер викладу, чіткість формувань професійних понять. Активні форми та методи навчання ділові та рольові ігри, “мозковий штурм”, аналіз ситуацій, тренінги (в тому числі активне соціально-психологічне навчання — тренінг психокорекції особистості). Індивідуалізація та диференціація в навчанні менеджерів освіти, діагностування та вивчення результативності підготовку керівників.

Література [7; 10; 18; 30; 31; 34; 37]

Розділ II. Психологічні проблеми міжособистісної взаємодії в роботі менеджера освіти

Тема 7. Психологічна характеристика стилів керівництва

Сутність поняття стилю керівництва: система методів, прийомів, засобів, що домінують в управлінській діяльності менеджера, індивідуальні особливості їх використання. Формування індивідуального стилю діяльності у процесі подолання суперечностей між психофізіологічними особливостями керівника та вимогами управлінської діяльності. Фактори, що впливають на формування стилю: загальний стиль життя, особливості діяльності, психологічні особливості колективу і окремих підлеглих, психофізіологічні особливості та рівень компетентності керівника, особливості конкретної ситуації вплив менеджера на підлеглих, ступінь складності завдань. Основні ознаки стилю керівництва в колективі установи освіти: ступінь надання ініціативи підлеглих, рівень гласності в керівництві, ступінь об'єктивності в оцінюванні праці та особистості підлеглих, співвідношення заохочень і покарань, співвідношення адміністративних і соціально-психологічних методів в управлінні, ступінь дотримання вимог етики службових стосунків.

Загальна класифікація стилів управління (за К. Левіном): авторитарний (автократичний), демократичний (колегіальний), ліберальний (вільний, анархічний), їх позитивні та негативні риси. Основні ознаки стилю керівництва школою (за Р. Х. Шакурвим). Загальні напрями удосконалення стилю управління в закладах освіти в умовах демократизації та гуманізації управління.

Література [17; 18; 32; 33; 36]

Тема 8. Діяльність менеджера з формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах закладів освіти

Зміст поняття “соціально-психологічний клімат”. Вплив соціально-психологічного клімату на результативність діяльності колективу.

Сприятливий і несприятливий клімат у колективах установ освіти. Основні суб'єктивні ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату: довіра і висока вимогливість членів колективу один до одного; доброзичливість і ділова критика; вільне висловлювання власної думки під час обговорення питань, що стосуються усього колективу; відсутність тиску керівника на підлеглих і визначення за ними права приймати важливі для колективу рішення; достатня інформованість членів колективу про виробничі завдання та стан справ у процесі їх виконання; задоволення приналежністю до колективу; взаємоспівчуття і взаємодопомога членів колективу в критичних ситуаціях; прийняття на себе відповідальності за стан справ колективу кожним його членом. “Об'єктивні” ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату: результативність праці педагогічного колективу; плинність кадрів; стан трудової дисципліни; рівень конфліктності тощо.

Чинники, що впливають на соціально-психологічний клімат в установах освіти. Чинники макросередовища: особливості суспільно-економічної формації і конкретного етапу розвитку суспільства; особливості діяльності органів управління в системі освіти; стиль керівництва обласного, міського, районного управління (відділів) освіти; особливості взаємодії адміністрації та органів самоуправління конкретної школи з районними та міськими організаціями.

Чинники мікросередовища: особливості матеріально-економічних умов праці та соціального забезпечення в конкретному педагогічному колективі; специфіка формальних і неформальних організаційних зв'язків у колективі і співвідношення між ними, рівень психологічної сумісності членів колективу; стиль керівництва колективом.

Соціально-психологічний клімат як результат взаємодії факторів макро- і мікросередовища. Методи діагностування соціально-психологічного клімату та їх застосування психологом організацій.

Діяльність менеджера щодо формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах установ освіти — важлива складова управлінської діяльності. Шляхи формуван-

ня сприятливого соціально-психологічного клімату: удосконалення стилю керівництва шляхом оптимального врахування індивідуальних особливостей кожного підлеглого та соціально-психологічних особливостей конкретного колективу, демократизації взаємин керівника з підлеглими, розвитку неформальних суб'єкт-суб'єктних стосунків у колективі; науково обґрунтований добір педагогічних кадрів; комплектація педагогічного колективу з урахуванням психологічної сумісності його членів; урахування інтересів і потреб членів колективу при розподілі виробничих завдань; вироблення у членів колективу навичок ефективного ділового спілкування; формування у членів колективу емпатії (співпереживання), використання демократичних форм інформування тощо.

Література [1; 13; 17; 18; 25; 32; 35; 36]

Тема 9. Психологія управлінського спілкування

Управлінське спілкування як вербально-поведінкова взаємодія керівника з підлеглими, мета якої – корекція, зміна, посилення, оцінювання їхньої діяльності. Основні умови досягнення розуміння підлеглим вказівок, думок, ідей, рекомендацій керівника освіти: спільність професійної мови; врахування інтелектуального рівня, вікових, статевих, індивідуально-типологічних особливостей співрозмовників; повнота інформації, логічність викладу; спрямованість уваги. Вплив ступеня збігання думок підлеглого з вказівками керівника на ефективність управлінського спілкування. Спрямованість перевиховуючого впливу керівника на зняття можливих суперечностей, які детерміновані соціально-психологічними установками (аттітюдями), а також цільовими, смисловими та операційними установками особистості.

Емоційний компонент управлінського спілкування: вплив особистісного ставлення до керівника на сприймання інформації підлеглим. Психологічні прийоми управлінського впливу з урахуванням механізмів підсвідомого формування атракції (за Д. Карнегі, Ю. А. Панасюком та ін.). “золоті слова”, “власне ім'я”, “дзеркало відносин”, “терплячий слухач”, “особисте життя” тощо. Психологічний аналіз цих прийомів у зв'язку із задово-

ленням потреб особистості в самовдосконаленні, психологічному захисті, персоніфікації, самоповазі. Врахування “закону краю” при побудові розмови. Основні правила формулювання розпоряджень та їх дотримання у спілкуванні керівника з підлеглими.

Література [3; 5; 11; 17; 18; 20; 32; 37]

Тема 10. Управління та мотивація

Структура трудової мотивації. Природні (першочергові) потреби працівників освітніх установ. Необхідність їх урахування при вирішенні проблеми трудових ресурсів. Матеріальне заохочення вчителів і труднощі, що виникають у зв'язку з цим. Залежність ефективності праці вчителів і вихователів від рівня задоволеності нею. Потреби відокремлення і згуртованості як водночас протилежні і взаємодіючі. Формальне та неформальне лідерство. Потяг до влади як соціальна потреба. Популярність та її вимірювання в учнівському та вчительському колективах. Потреба у спілкуванні як значимий мотив діяльності особистості в колективі. Індивідуальний підхід у керівництві людьми. Властивості темпераменту, соціальний престиж, рольова поведінка, ініціатива, творчість, самоактуалізація – особливості особистості, що мають враховуватись при застосуванні індивідуального підходу до підлеглих. Виявлення творчих особистостей серед вчителів та учнів, інших працівників освітніх закладів. Створення менеджером освіти сприятливих економічних, організаційних і соціально-психологічних умов для стимулювання діяльності всіх членів колективу.

Література [13; 14; 16–18; 27]

Тема 11. Діяльність менеджера щодо попередження та усунення конфліктів в установах освіти

Поняття конфлікту. Конфлікт і конфліктна ситуація. Позитивні результати та негативні наслідки конфлікту. Класифікація конфліктів. Загальні причини конфліктів і причини конфліктів, що є типовими для закладів освіти.

Основні стилі поведінки в конфліктних ситуаціях. Визначення індивідуального стилю поведінки в конфліктних ситуаціях за тестом Томаса–Кілмена. Характеристики основних стилів: боротьба (тиск), колаборація (співробітництво), зговірливість (компроміс), уникнення (псевдобайдужість), пристосування.

Етапи управління конфліктом: визначення учасників, формулювання проблеми, визначення мотивів опонентів, розробка варіантів рішення, ознайомлення опонентів з варіантами, прийняття компромісного рішення, вивчення та оцінка його ефективності.

Роль особистісних якостей керівника педагогічного колективу в запобіганні та розв'язанні конфліктів. Проведення ігрового моделювання конфлікту як метод діагностування та запобігання конфліктів в установі освіти.

Література [13; 14; 17; 18; 33; 34]

Розділ III. Психологічні особливості реалізації цільових функцій менеджера освіти

Тема 12. Особистість як мета, об'єкт і суб'єкт управлінської діяльності педагогічного менеджера

Мета роботи школи щодо формування соціально активної, гуманістичної спрямованої особистості, яка у своїй діяльності керується загальнолюдськими й культурно-національними цінностями. Особистість учня — головна фігура в сучасній школі. Концентрація педагогів і менеджерів освіти на особистості — ознака демократизації керівництва закладів освіти.

Урахування менеджером освіти психологічних закономірностей розвитку особистості дитини. Соціально-психологічні критерії адаптації дітей до школи: оволодіння навичками навчальної діяльності та її ефективність; засвоєння норм поведінки; емоційне благополуччя школярів. Керівництво психокорекційною роботою школи щодо прискорення адаптації дітей до школи.

Навчальна робота — провідний тип діяльності, що визначає психічний розвиток молодших школярів. Формування навчальної діяльності. Мотивація навчання молодших школярів і керів-

ництво їхнім розвитком. Основні новоутворення дітей молодшого шкільного віку та їх діагностика, урахування в роботі менеджера освіти.

Формування особистості в підлітковому віці. Психологічні та соціальні детермінанти психічного розвитку і формування особистості підлітка. Психологічні новоутворення у підлітків. Якісні етапи розвитку психіки підлітка та зміни в його пізнавальній сфері. Методи корекції поведінки підлітків.

Розвиток особистості на етапі ранньої юності. Навчально-професійна діяльність як провідний вид діяльності старшокласників. Розвиток самосвідомості. Співвідношення оцінки й самооцінки. Формування психологічної готовності старших школярів до професійного самовизначення.

Література [5; 6; 23; 29; 32; 34]

Тема 13. Психологічні основи керування процесом навчання

Усвідомлення менеджером ролі навчання у формуванні та розвитку особистості дитини.

Психологічні закономірності засвоєння знань. Мотиваційний компонент навчальної діяльності школярів. Поняття про мотивацію навчальної діяльності. Структура мотивації навчання. Керування формуванням мотиваційних компонентів навчальної діяльності.

Поняття про розвиваюче навчання. Діяльність керівних кадрів освіти щодо впровадження ідей розвиваючого навчання в шкільну практику: підвищення психолого-дидактичної компетентності, включення критеріїв розвиваючого навчання в аналіз діяльності педкадрів, формування у педагогів оптимістичної установки чи щодо можливостей розвитку кожної людини.

Література [9; 10; 19; 21; 25; 28; 34]

Тема 14. Психологічні основи керування виховною роботою

Урахування в процесі керування виховною роботою психологічних закономірностей розвитку особистості та соціально-психологічних закономірностей міжособистісних стосунків (взає-

мовідносин і спілкування). Виховання як цілеспрямоване спілкування. Оптимальне використання в процесі виховання сензитивних періодів розвитку основних властивостей особистості. Психологічні проблеми індивідуального підходу в процесі виховання: врахування психофізіологічних: особливостей і формування індивідуальності кожної людини. Врахування етнопсихологічних особливостей, традицій, мрій українського народу. Соціально-психологічні механізми переходу від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогами та учнями у процесі виховання, створення умов і мотивів самовиховання кожної особистості. Психологічне обґрунтування системи виховання в умовах конкретного закладу освіти: конкретизація мети, підбір адекватних методів і засобів виховного впливу. Реалізація особистісно-діяльнісного підходу в процесі виховання. Психологічний аналіз спрямованості особистості, мотивів різноманітних дій та вчинків і його використання керівником у процесі розробки та прийняття відповідних управлінсько-педагогічних рішень. Соціально-психологічні проблеми профілактики важковихованості і правопорушень: соціально-психологічні, психофізіологічні та генетичні фактори виникнення девіантної поведінки особистості в сучасних соціально-економічних умовах (послаблення соціального контролю, дестабілізація правових норм, "комерціалізація" свідомості, посилення впливу засобів масової інформації, негативні соціально-психологічні стереотипи моди та ін.).

Організація роботи з профілактики правопорушень на різних рівнях управління (регіон, область, район, заклад освіти). Використання соціально-психологічних і психотерапевтичних методів і засобів для діагностування і запобігання негативних явищ у вихованні особистості.

Використання здобутків гуманістичної психології та педагогіки (В. О. Сухомлинський, Я. Корчак, К. Роджерс, А. Маслоу, Кольберг) в управлінні виховною роботою.

Література [5; 6; 9; 19; 20; 24; 26; 29; 32]

Тема 15. Психологія педагогічної праці та її врахування в діяльності менеджера освіти

Педагогічна праця як об'єкт впливу менеджера освіти, а також складова його діяльності з дітьми та дорослими. Специфічні особливості педагогічної праці та їх врахування в управлінні освітою. Психологічні компоненти педагогічної праці (за Н. В. Кузьміною).

Психологічні вимоги до особистості вчителя. Зумовленість вимог специфікою педагогічної праці, психологічними компонентами та соціальними завданнями, що диктує розбудова національної школи України.

Література [1; 9; 10; 24; 28; 30; 37]

Тема 16. Психологічна служба в установах освіти

Мета психологічної служби в установах освіти з точки зору керівника: на основі психологічного вивчення та аналізу стану і динаміки розвитку колективу, окремих особистостей забезпечити менеджера науково обґрунтованою інформацією для розробки та прийняття оптимальних управлінських рішень, гуманізації і демократизації процесу керування. Структура психологічної служби в освіті. Структура та зміст функцій практичного психолога в закладах освіти.

Діагностична функція; психодіагностичне вивчення учнів, викладачів, соціально-психологічного клімату в колективі, стилю керівництва та особистості керівника установи.

Психопрофілактична функція: розробка на основі даних психодіагностики шляхів попередження важковиховуваності та профілактики правопорушень, шляхів психологічного розвантаження педагогів та учнів, організація психолого-педагогічних консиліумів.

Розвиваюча функція: розробка на основі психодіагностичних даних програми розвитку психічних якостей учнів згідно з виявленими зонами найближчого розвитку (Л. С. Виготський).

Психокорекційна функція: позитивний психотерапевтичний вплив психолога на людей з метою психокорекції, зняття психологічного напруження, стресів тощо.

Профконсультаційна функція: надання консультативної допомоги в професійній орієнтації учнів на основі психодіагностики та даних лонгіт'юдного вивчення кожної особистості.

Психолого-освітня функція: діяльність психолога щодо підвищення психологічної компетентності керівників, педагогічних працівників та учнів закладів освіти.

Роль керівника освіти у створенні умов для ефективної роботи практичного психолога: забезпечення обладнання кабінету психології; підтримання статусу психолога як експерта, радника, консультанта з усіх проблем, що стосуються людського фактора; впровадження в практику рекомендацій практичного психолога.

Література [1; 9; 13; 14; 34; 37]

КОНТРОЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Варіант 1

1. Складіть професіограму менеджера освіти.
2. Продовжити визначення — “Педагогічний менеджмент в освіті — це...”.
3. Із наведених слів визначіть ті, що є назвою психологічних компонентів освітянського менеджменту: інтеріорізація, діагностування, мотивація, екстеріорізація, ідентифікація, комунікація, координаційно-регулюючий, статевий, порівняльно-оцінний.
4. Яке з визначень є правильним?
 - а) стиль керівництва — це спосіб, яким здійснюється управління в установі освіти;
 - б) стиль керівництва — це система методів, прийомів, засобів, що домінують в управлінській діяльності менеджера освіти, та індивідуальні особливості їх вибору і застосування;

- в) стиль керівництва — сукупність методів, які використовує менеджер освіти в своїй діяльності з керування людьми.
 - г) стиль керівництва — форма управлінської діяльності керівника закладу освіти.
5. Продовжити визначення — “Управлінське спілкування — це така взаємодія...”.

Варіант 2

1. Дайте характеристику психологічних компонентів управлінської діяльності менеджера освіти.
2. Завершіть перелік:
Основними етапами процесу розробки та прийняття управлінського рішення є:
 - виявлення та усвідомлення проблеми;
3. Визначіть і наведіть приклад лінійних і штабних повноважень у системі освітянського менеджменту.
4. Які психологічні якості потрібні менеджеру освіти щодо ефективного виконання функції контролю?
5. Серед наведених слів визначіть ті, що є назвою соціально-психологічних механізмів впливу на людину в процесі управлінського спілкування:
індивідуалізація, навіювання, сензитивність, переконання, соціалізація, наслідування, зараження, інтеріоризація.

Варіант 3

1. Дайте визначення та характеристику координаційно-регулюючого компонента організаторської функції менеджера освіти.
2. Проаналізуйте, як у відомому Вам освітянському закладі здійснюється функція контролю. Які психологічні резерви його покращення Ви можете запропонувати?
3. У чому спільність і відмінність керівництва та лідерства в системі освіти?
4. Серед наведених визначіть слова, що є назвою організаторських якостей менеджера освіти:

інтеріоризація, суспільна енергійність, практично психологічний розум, індивідуалізація, емпатія, соціалізація, цілеспрямованість, рефлексія.

5. Завершіть речення:

Предметний та емоційний настрій — це компоненти ...

Варіант 4

1. Дайте соціально-психологічне визначення поняття стилю керівництва в системі освіти.
2. Визначіть, яке з наведених речень є правильним:
 - а) атракція — це вплив однієї людини на іншу в процесі спілкування;
 - б) атракція — це метод вивчення особливостей управлінського спілкування;
 - в) атракція — притягання, позитивне ставлення однієї людини до іншої людини (людей);
 - г) атракція — ступінь розуміння однією людиною того, що говорить інша людина, в процесі управлінського спілкування.
3. Перелічіть, які якості повинен мати менеджер освіти для успішної розробки та прийняття управлінських рішень.
4. Завершіть визначення: соціально-психологічний клімат педагогічного колективу — це...
5. Серед наведених слів визначіть ті, що є назвою стилю керівництва: диференціальний, ліберальний, організаційний, демократичний, авторитарний, рефлексивний, комунікативний.

Варіант 5

1. Визначіть, що таке організація як функція управлінської діяльності менеджера освіти.
2. Дайте характеристику та поясніть психологічний механізм впливу на особистість прийому “золоті слова” в процесі управлінського спілкування. Які ще прийоми формування атракції Ви знаєте?
3. Назвіть та охарактеризуйте етапи управління конфліктом у діяльності менеджера освіти.

4. Поясніть у чому полягають негативні та можливі позитивні наслідки конфліктів у системі освіти.
5. Серед наведених слів визначіть ті, що є назвою психологічних якостей, які потрібні менеджеру освіти щодо вироблення та прийняття управлінських рішень: соціалізація, індивідуалізація, аналіз, інтеріоризація, узагальнення, антиципація, синтез, екстеріоризація.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Мета та завдання дисципліни “Психологія педагогічного менеджменту”.
2. Поняття менеджменту в освіті: соціально-психологічний аспект.
3. Професійна специфіка менеджменту в освіті.
4. Психологічні компоненти в загальноуправлінських функціях менеджера освіти: загальна характеристика.
5. Психологічні компоненти планування в управлінні освітою: загальна характеристика.
6. Психологічний компонент у педагогічному менеджменті.
7. Прогностичний компонент у педагогічному менеджменті.
8. Проектувальний компонент у педагогічному менеджменті.
9. Завдання та зміст кординаційно-регулюючого компоненту.
10. Комунікативний компонент у педагогічному менеджменті.
11. Мотиваційний компонент у педагогічному менеджменті.
12. Психологічний аспект контролюючої діяльності менеджера освіти: порівняльно-оцінний.
13. Сутність когнітивного (гностичного) компонента діяльності менеджера освіти.
14. Емоційно-вольовий компонент роботи менеджера освіти.
15. Психологічні компоненти цільових функцій менеджерів освіти різних рівнів управління в системі освіти.
16. Особистісно-діяльнісний підхід як методологічний принцип педагогічного менеджменту.
17. Соціально-психологічна характеристика особистості.
18. Менеджер освіти як індивід і особистість, психограма менеджера освіти.

19. Соціально-психологічна структура міжособистісної професійної взаємодії в системі освіти.
20. Поняття про соціально-психологічний клімат в установі освіти.
21. Чинники формування соціально-психологічного клімату педагогічного колективу.
22. Характеристика ознак сприятливого соціально-психологічного клімату в установі освіти.
23. Методи вивчення соціально-психологічного клімату педагогічного колективу.
24. Напрями оптимізації соціально-психологічного клімату в установах системи освіти.
25. Структура соціально-психологічного клімату педагогічного колективу.
26. Вимоги до рівня розвитку пізнавальних процесів менеджера освіти.
27. Організаторські здібності менеджера освіти: структура та методи діагностування.
28. Комунікативні здібності менеджера освіти: структура та методи діагностування.
29. Психологічні вимоги до морально-вольових якостей менеджера освіти.
30. Управлінське рішення в системі освіти.
31. Етапи розробки та прийняття управлінських рішень у системі освіти.
32. Соціально-психологічні методи розробки та прийняття управлінських рішень.
33. Соціально-психологічні функції менеджера освіти (за Р. Х. Шакуровим).
34. Поняття про конфлікт у системі освіти.
35. Типові причини конфліктів в освіті.
36. Класифікація конфліктів в освіті.
37. Психологічні характеристики конфліктогенних особистостей і шляхи впливу на них.
38. Проблема управління конфліктами в системі освіти: етапи управління конфліктом.

39. Психологічні вимоги до експресивних якостей менеджера освіти.
40. Дидактичні здібності менеджера освіти.
41. Зовнішні та внутрішні детермінанти управлінських рішень.
42. Структура організаторської діяльності менеджера освіти.
43. Делегування повноважень у процесі організаторської діяльності.
44. Види та форми контролю в діяльності менеджера освіти.
45. Психологічні умови та шляхи усунення негативного впливу контролю на підлеглих.
46. Педагогічний менеджер як керівник і лідер.
47. Типи лідерів та їх характеристика в освітянському менеджменті.
48. Самосвідомість менеджера освіти: психологічні вимоги.
49. Психологічна інтерпретація мети підвищення кваліфікації менеджерів освіти.
50. Проблема діагностики, відбору, атестації менеджерів освіти.
51. Психологічні фактори, що впливають на успішність засвоєння інформації в процесі навчання менеджерів освіти.
52. Проблеми мотивації навчання освітянських менеджерів.
53. Форми професійного навчання управлінських кадрів та їх співвідношення в процесі курсової, міжкурсової методичної роботи, самоосвіти.
54. Проблема результативності професійної підготовки менеджерів освіти.
55. Інтеграція колективу та її складові в освітянському менеджменті (за Р. Х. Шакуровим).
56. Сутність поняття стилю керівництва в системі освіти.
57. Чинники, що впливають на формування стилю керівництва в установах освіти.
58. Основні ознаки стилю керівництва закладом освіти.
59. Класифікація стилів керівництва та їх характеристика.
60. Загальні напрями удосконалення стилю керівництва в освітянському менеджменті.
61. Взаємодія психолога з керівником освітянського закладу з діагностування та удосконалення стилю керівництва.

62. Характерні риси несприятливого соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі.
63. Управлінське спілкування в освітянському менеджменті: сутність поняття.
64. Характеристика психологічних умов досягнення успіху в управлінському спілкуванні.
65. Прийоми формування атракції та їх психологічне обґрунтування.
66. Правила формування розпоряджень у спілкуванні менеджера освіти з підлеглими.
67. Можливості використання візуальної психодіагностики в процесі управлінської міжособистісної взаємодії.
68. Параметри фіксування зовнішності та поведінки людей у процесі взаємодії та їх інтерпретація.
69. Вплив соціальних установок, стереотипів на інтерпретацію невербальних засобів комунікації працівників.
70. Особливості мотиваційної сфери педагогічних працівників та їх урахування в керівництві закладом освіти.
71. Форми та методи формування позитивної мотивації до праці в закладах освіти.
72. Соціально-психологічні методи вивчення конфліктів, стилів поведінки, особливостей конфліктної ситуації та їх застосування в роботі психолога та освітянському менеджменті.
73. Вікові та статеві особливості розвитку особистості (дитини, школяра, студента) та їх урахування в менеджменті освіти.
74. Психологічні особливості управління процесом навчання.
75. Психологічний аналіз різних форм навчання в роботі менеджера освіти.
76. Діяльність керівника освітянського закладу з впровадження концепції розвиваючого навчання в практику.
77. Керівництво процесом виховання в психологічному контексті.
78. Використання національно-культурних і загальнолюдських цінностей в управлінні виховною роботою закладу освіти.

79. Урахування соціальної ситуації розвитку особистості на різних вікових етапах у процесі управління вихованням.
80. Психолого-управлінські умови попередження та подолання негативних проявів у дитячому, молодіжному середовищі.
81. Урахування психологічних особливостей та специфіки педагогічної праці в освітянському менеджменті.
82. Психологічні компоненти педагогічної праці (за Н. В. Кузьміною) та їх урахування в управлінні освітянським закладом.
83. Психологічні вимоги до особистості педагога та їх додержання в процесі роботи менеджера освіти.
84. Мета і завдання психологічної служби в системі освіти.
85. Роль психолога в управлінні закладом освіти різного рівня.
86. Зміст психодіагностичної функції психолога в системі освіти.
87. Особливості психопрофілактичної функції психолога в системі освіти.
88. Розвиваюча функція психолога системи освіти.
89. Організація психологічної служби в системі освіти.
90. Взаємодія менеджера освіти з психологом.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Аникеева Н. П.* Психологический климат в коллективе. — М.: Просвещение, 1989.
2. *Асмолов А. Г.* Деятельность и установка. — М.: Изд-во МГУ, 1979. — 150 с.
3. *Афанасьев В. Г.* Общество: системность, познание и управление. — М.: Политиздат, 1981. — 432 с.
4. *Березняк Е. С.* Важнейшее звено управления школой. — К.: Рад. шк., 1981. — 131 с.
5. *Бернс Р.* Развитие Я-концепции и воспитание: Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1986. — 424 с.

6. *Божович Л. И.* Личность и ее формирование в детском возрасте. — М.: Просвещение, 1968. — 464 с.
7. *Бондарчук О. І.* Зміст психологічної компетентності менеджера освіти шкільного рівня: Метод. рек. / За ред. Н. Л. Коломінського, М. П. Кривка. — Рівне, 1995. — 23 с.
8. *Гершунский Б. С.* Прогностика управленческих решений в образовании // Сов. педагогика. — 1988. — № 1. — С. 50–56.
9. *Гришин В. В., Лушин П. В.* Методики психодиагностики в учебно-воспитательном процессе. — М., 1990. — 64 с.
10. *Давыдов В. В.* Проблемы развивающего обучения: Опыт теоретического и экспериментального исследования. — М.: Педагогика, 1986. — 240 с.
11. *Зигерт В., Ланг Л.* Руководить без конфликтов: Пер. с нем. — М.: Экономика, 1990. — 368 с.
12. *Казмиренко В. П.* Социальная психология организаций: Монография. — К.: МЗУУП, 1993. — 384 с.
13. *Карамушка Л. М.* Психологія управління: Навч. посіб. — К.: Міленіум, 2003. — 344 с.
14. *Карамушка Л. М.* Психологія управління закладами середньої освіти: Монографія. — К.: Ніка-Центр, 2000. — 332 с.
15. *Коломінський Н. Л.* Психологічні основи розвиваючого навчання // Рад. шк. — 1979. — № 3. — С. 22–29.
16. *Коломинский Н. Л.* Психологические аспекты профподбора и обучения директоров школ // Задачи и методы профессиональной психодиагностики / Под ред. В. И. Войтко, Ю. З. Гильбуха. — К., 1981. — С. 150–155.
17. *Коломінський Н. Л.* Психологія педагогічного менеджменту: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1996. — 176 с.
18. *Коломінський Н. Л.* Психологія менеджменту в освіті (соціально-психологічний аспект). — К.: МАУП, 2000. — 286 с.
19. *Костюк Г. С.* Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. М. Проколенко. — К.: Рад. шк., 1989. — 608 с.

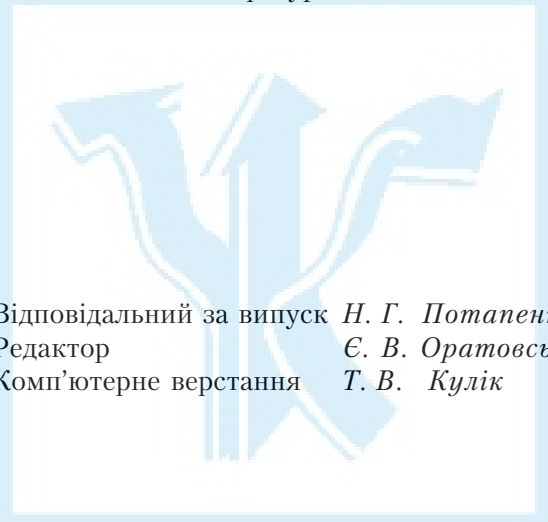
20. *Леонтьев А. А.* Педагогическое общение. — М.: Знание, 1979. — 48 с.
21. *Лийметс Х. Й.* Групповая работа на уроке. — М.: Знание, 1975. — 64 с.
22. *Лозниця В. С.* Психологія менеджменту: Навч. посіб. — К., 1997.
23. *Лутошкин А. Н.* Эмоциональные потенциалы коллектива. — М.: Педагогика, 1988. — 128 с.
24. *Макаренко А. С.* Коллектив и воспитание личности. — М.: Педагогика, 1972. — 336 с.
25. *Максименко С. Д.* Психологія в соціальній та педагогічній практиці: методологія, методи, програми, процедури: Навч. посіб. для вищ. шк. — К.: Наук. думка, 1998. — 226 с.
26. *Маслоу А.* Психология бытия: Пер. с англ. — К.: Ваклер, 1997. — 304 с.
27. *Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф.* Основы менеджмента. Персонал. — М.: Дело, 1992. — 702 с.
28. *Мышление учителя. Личностные механизмы и понятийный аппарат / Под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской.* — М.: Педагогика, 1990. — 104 с.
29. *Петровский А. В.* Личность. Деятельность. Коллектив. — М.: Политиздат, 1982.
30. *Повышение квалификации педагогических кадров / Под ред. И. Ф. Жеоносека, М. Ю. Красовицкого, С. В. Крисяка.* — К.: Освіта, 1992. — 190 с.
31. *Семиченко В. А.* Психологические основы процесса профессиональной подготовки студентов вуза: Учеб. пособие. — Полтава, 1991. — 86 с.
32. *Симонов В. П.* Педагогический менеджмент: Учеб. пособие. — М.: Роспедагенство, 1997. — 264 с.
33. *Сухомлинский В. А.* Методика воспитания коллектива. — М.: Просвещение, 1981. — 192 с.
34. *Фридман Л. И., Пушкина Т. А., Каплунович И. Я.* Изучение личности учащегося в ученических коллективах. — М.: Просвещение, 1988.

35. *Шакуров Р. Х.* Социально-психологические основы управления: руководитель и педагогический коллектив. — М.: Просвещение, 1990. — 208 с.
36. *Щёкин Г. В.* Как эффективно управлять людьми: психология кадрового менеджменту: Науч.-практ. пособие. — К.: МАУП, 1999. — 400 с.
37. *Якунин В. А.* Обучение как процесс управления: Психологические аспекты. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. — 160 с.
38. *Яценко Т. С.* Психологічні основи групової психокорекції: Навч. посіб. — К.: Либідь, 1996. — 264 с.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	3
Навчально-тематичний план вивчення дисципліни “Психологія педагогічного менеджменту”	4
Програмний матеріал до вивчення дисципліни “Психологія педагогічного менеджменту”	5
Контрольні завдання	19
Питання для самоконтролю	22
Список рекомендованої літератури	26

Відповідальний за випуск *Н. Г. Потапенко*
Редактор *Є. В. Оратовська*
Комп'ютерне верстання *Т. В. Кулік*

Зам. № ВКЦ-2014

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП